

אמנה ישראלית

מהדורה ראשונה | תל אביב | אפריל 2023

תוכן עניינים

4 זהות המדינה: מדינה ישראלית
7 דת ומדינה: זו לצד זו
9 שיטת בחירות אזורית: ייצוג הישראלים כולם
12 רובד שלטוני אזורי: למען לכידות חברתית
14 כלכלה ישראלית סולידרית
16 ישראל כמדינה הוגנת ומטיבה
19 נספח: העתיד החוקתי של ישראל - מסגרת עקרונית

רוח רפאים מרחפת מעל פני מדינת ישראל: זוהי רוחה של הישראליות, שאותה נטשנו. במקומה, העדפנו להיות יהודים, ערבים, חרדים, אתיופים, פרוגרסיביים, שמרנים, אשכנזים או מזרחים. רוחה של הישראליות מבקשת למלא את חלליו, חדריו וכתליו של הבית המשותף. האם תצליח לחדור מבעד לקירות האטומים ולחלונות המוגפים? זה כמה עשורים מרבית הגורמים הפוליטיים חברו למלחמת חורמה בישראליות - נציגיהם של יהודים-דמוקרטים, ימין יהודי, לאומנים משיחיים, חרדים, ערבים, אנשי רוחניות ה"ניו-אייג'" - כל אלה נאבקו בהצלחה בזהות המדינתית הישראלית כזהות המשותפת, פצעו אותה והשאירו כל קבוצה בתוך המרחב הזהותי המצומצם שלה, מסוכסכת עם כל האחרות. אך היום-יום הישראלי העלה שוב צורך ברוח ישראלית משותפת, כזו שיכולה לאפשר לנו לפרוש כנפיים לעבר עתיד מבטיח. הגיעה זה מכבר השעה לנסח את הישראליות, את האמצעים לכינונה החוקתי ואת מטרתיה הרחבות.

במהלך המאה העשרים התקבצנו מארבע כנפות תבל למפעל חלוצי מעורר השראה וב-1948 הוקמה מדינת ישראל, כנס גלוי של ההיסטוריה. עם השנים עולים ממזרח וממערב הגיעו לישראל ויחד עם אזרחיה הערבים עמלו על בניינה של המדינה. הבניין הישראלי קם לתפארת, יש מאין, גדוש בהישגים יוצאי דופן - קליטת המוני פליטים יהודים, בניית ערים, שכונות ויישובים, פיתוח חקלאות מתקדמת, הקמת תעשייה חדשנית, ביסוס צבא חזק וייזום טכנולוגיות מפוארות - כולם ביטוי לכוחות היצירה, החיוניות והמצוינות הישראלית. ומעל לכול, הוקמה מדינה עם מוסדות ממלכתיים שביקשו לארגן את המרחב הציבורי בבית המשותף שבו כולנו מתגוררים.

אולם, בבהילות הקמת המדינה בונה לא עסקו די הצורך ביסודותיו של הבית המשותף, בדייריו שעתידים להתרבות ולהתחדש ובכללים הנדרשים לחיים המשותפים כאן. המדינה שהוקמה בדוחק-השעה נאלצה להסתפק בהסדרים זמניים, בין דת למדינה, בין הרשויות השופטת, המחוקקת והמבצעת, בין השלטון המרכזי לשלטון המקומי, ובין האזרח למדינתו. במרוץ השנים הולבשו על הבניין המשותף טלאים על גבי טלאים של פתרונות ארעיים. לאחר יותר מ-70 שנה, הפתרונות הללו כבר אינם עובדים, והתפיסה שתהליך ההקמה עדיין לא תם הביאה לכך שהשלד רעוע, והבניין נוטה על צידו, כורע תחת העומס.

הישראלים איבדו את אמונם במבנה המתנדנד, בכלליו החסרים, במנהיגיהם, במוסדותיהם, איש ברעהו ובעתידם המשותף. בבסיס המשבר ההיסטורי שבו אנו לכודים עומדת "אם כל הבעיות" - אי הסכמה על כללי המשחק: ציבורים שלמים מודיעים שלא הסכימו ולא יסכימו לסדר מובנה שהופך את המדינה ללא־שלהם - ערבים דוחים את זהותה הלאומית של המדינה; מזרחים זועקים

על אופן חלוקת העבודה והרכוש; חרדים מסרבים לקחת חלק באחזקת הבניין; לאומנים משיחיים מטרפדים את קביעת גבולותיה הנדרשים של המדינה; חסידי סדר-ישן מבקשים לשמר הגמוניה המבוססת לעיתים על אי-צדק חלוקתי. חוסר האמון בבניין המשותף ובין דייריו הוביל לפוליטיקה של זהויות ושל טינה, ופרם את חוטי הסולידריות והאחוה.

הגיעה שעתה ההיסטורית של מדינת ישראל ואזרחיה. על בני דורנו מוטלת המשימה ולהשלים את מגילת העצמאות, שהיא מגילת ההקמה, באמנה ישראלית, שהיא מגילת הקיום של המדינה. עלינו להכריע יחד בשאלות יסוד ולהשתית סדר חדש, שיבוסס על מסגרת מחשבתית רעננה - על ישראליות המשותפת לכולנו.

ישראל המתעצבת מחדש יכולה להיות הייעוד ההיסטורי שמחכה לכולנו. הגשמתו תתבע מאיתנו את אותה התלהבות שאפשרה את הקמתה של המדינה, את אותה עוצמה שהביאה לביסוסה, את אותו שאר-רוח שהביא לשגשוגה, ואת האמון והאחוה הנדרשים לקיומה. היא תבטיח יצירה משותפת ומפויסת של ישראליות רבת גוונים.

לשם מטרה זו, אנו מניחים בזאת את הצעתינו לאמנה ישראלית, במטרה לכוון מדינה המבוססת על זהות אזרחית משותפת - ישראלית - ועל העיקרון שאזרחי ישראל הם הריבוניים במדינתם. המדינה הישראלית תהא מושתתת על ערכי שוויון וכבוד האדם, צדק וחירות, צדק חלוקתי, זכויות חברתיות וכלכליות, הוגנות ויושרה, וקיומה יובטח על ידי אזרחיה מתוך אחווה ותחושה חיה של שותפות גורל.

זהות המדינה: מדינה ישראלית

אנו הישראלים נמצאים במאבק תמידי על זהותו של הבית המשותף. נציגי הכוחות הפוליטיים השונים מקדמים זהויות שלעולם לא יאומצו על-ידי הישראלים כולם - ימין יהודי מגדיר בחוק את ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי, מדינה של יהודי בבריסל יותר מאשר של דרוזי בדלית אל-כרמל; לאומנים משיחיים רואים במדינה כמכשיר שתכליתו להביא לגאולה, לתקומת ממלכת ישראל ולבניין בית מקדש; חרדים שואפים להחיל במרחב הציבורי את חוקי ההלכה; ערבים מבקשים לשנות את אופייה של המדינה ולהופכה למדינה ניטרלית, ללא זיקה לנסיבות הקמתה ולזהות מייסדיה; אנשי מרכז-שמאל מבכים עדיין על לכתו של "הסדר הישן" ומרגישים שגנבו להם את המדינה, שבה ראו את בבואתם. כמו בניסוי שלא הסתיים, הקבוצות השונות ממשיכות להיאבק על זהות המדינה, תוך התעלמות מהמציאות, מהמדינה כפי שהיא -

מדינה שזהותה נובעת מניסיון יום-יומי, 75 שנה של ישראליות, מדינה שזהותה מורכבת מזהות אזרחיה - הישראלים.

זוהי האנומליה של הקיום הישראלי - מצב שבו כל קבוצה לא מוכנה לחיות אלא ב"ישראל שלה", ומתקשה לוותר על חלומה. השאיפה שישראל תיתפר על פי מידותיה של קבוצה זו או אחרת מוליכה לקריעתה של המדינה. הקרע כבר נגלה לעין - חרדים חיים באוטונומיות מנטליות שבהן המדינה מוכחשת; מתנחלים שוללים את קיומה של האזרחות; אזרחים ערבים חיים בגלות פוליטית ורואים את המדינה כגוף מדכא; תושבי הפריפריה מרגישים כאזרחים סוג ב', כישראל-השנייה; במרכז הארץ עולות מחשבות על הקמתה של "מדינת תל אביב". היעדר זהות משותפת, סיפור משותף וסולידריות חברתית מסכן באופן ממשי את הבית המשותף כאשר כל קבוצה רואה בקבוצה האחרת גורם שמסכן את קיומה. כבר עתה קבוצות שונות בחברה מדברות על היפרדות ועל פירוקה של המדינה ליחידות משנה.

ניתן לראות במשבר זה גם הזדמנות. עתה הגענו להכרה שבסדר הקיים טמונה סכנה לכולנו, ועלינו לפעול יחדיו לביסוסה של המדינה ולהשלמת כינונה כגוף שבו כלל אזרחיה הם שותפים מלאים. לשם כך, עלינו להגדיר את זהותה של המדינה על יסוד מכנה משותף רחב ולקבע את גבולותיה.

זהות המדינה נובעת גם מההיסטוריה שלה. בתחילת הדרך, הבית המשותף נבנה על-ידי יהודים למען פליטים יהודים והונחו במדינה סימנים וסמלים - שמה הוא ישראל; שפתה היא עברית; דגלה כחול לבן; המנונה הוא התקווה, והשקל הוא המטבע הנוהג בה. כיוון שהתקבעו זה מכבר, יש לקבל מאפיינים אלה כפי שהם. אולם, אל לנו להתעלם מכך שדיירי הבית התרבו והשתנו, ותוכן חדריו נראה כלא תואם למבנה החיצוני. לפיכך, חובה עלינו להפיח תקווה משמעותית לחיים משותפים באמצעות הנחלת זהות אזרחית משותפת, ולאפשר לכלל הדיירים לשקף את זהותם בזהות המדינה, ולהעניק להם תחושה חיה שהמדינה היא גם שלהם.

הנסיבות ההיסטוריות הייחודיות של הקמת מדינת ישראל, בצל השואה, הייחודיות של סיפור ההגדרה העצמית של העם היהודי, אשר התקבץ לממש את זהות פוליטית במדינה שבה רובו לא חי, וההכרה באנטישמיות כתופעה בעלת מופעים חוזרים מצדיקה הכרה בעיקרון של שבות, המאפשר ליהודים ברחבי העולם לראות בישראל מדינת מקלט, להגיע אליה ולקבל בה תושבות. עם זאת, התמורה מאזרחים-קרובים ורצויים, אבל אזרחים, לבני בית של ממש תתרחש רק אם יבחרו לבוא בשערי הקהילה הפוליטית ולהיות חלק מהלאום הישראלי.

ליהדות מקום מרכזי בישראליות, אך הוא אינו מקום בלעדי. רוב אזרחי ישראל הינם יהודים, רוב העם היהודי חי בישראל, השפה המדוברת בישראל היא עברית והתרבות הישראלית יונקת מהתרבות היהודית. אולם הישראליות אינה זהה ליהדות. עליה לגלם גם את תרבותם, את שפתם ואת ההיסטוריה של אזרחיה הערבים, שנטמעו וגם השתתפו בעיצובה של הישראליות לאורך השנים. מדיניות הגירה ישראלית צריכה לאפשר קבלת אזרחות לקרובים מדרגה ראשונה של כל אזרח, גם שאינו יהודי, הנמצאים במצב של פליטות.

זהותה של ישראל כמדינה של כל הישראלים מחייבת הכרה בסיפוריהם ובסבלם של קבוצות שונות אשר הודרו או דוכאו בשלבי ההקמה הראשונים ונעלמו כלא היו מהנרטיב הישראלי הפורמלי. ההיסטוריה הישראלית כוללת את סיפורם של מזרחים אשר נדחקו לשוליים הגיאוגרפיים, החברתיים וההיסטוריים של המדינה הצעירה, הושמו במעברות ולאורך שנים הוסללו לעמדות פחותות והודרו מעמדות הכוח והאחריות. היא כוללת אזרחים ערבים אשר הושמו במשטר צבאי במשך 18 שנה ונדחקו למעמד של אזרחים נחשדים אשר אינם ראויים למעמד שווה, ואשר זכויותיהם בקרקעות או במשאבי המדינה מופרות חדשות לבקרים. לפי רוחה של הישראליות, גם אלה הם "בוני הארץ", וממלאים חלק משמעותי בהיסטוריה של בנייתה וקיומה של ישראל.

הישראליות תאפשר לקבוצות מוחלשות להשתתף באופן מלא בהובלה, בניהול ובעיצוב החיים במדינה, באמצעות שילובן המלא במוסדותיה. הישראליות תגיע לכדי הגשמה כאשר בני ובנות קבוצות מגוונות יזכו לנוכחות משמעותית בתקשורת, במוסדות המשפט, באקדמיה ובמשרות הבכירות האמונות על ניהול חיי היום-יום של הישראלים. ישראל תהפוך למדינתם של הישראלים כאשר כל אזרחיה יוכלו לראות בבואה חיובית של עצמם במוסדות המדינה.

גיבוש זהות המדינה מחייבת גבולות קבועים וברורים. כיום, ישראל מקיימת משטרי חוקים מקבילים, חלקם בשטחיה הריבוניים וחלקם באזורים הנמצאים תחת שליטה המוגדרת זמנית. איננו יודעים מהו גופה של המדינה ומהם גבולות הבית המשותף. יצרנו חצר אחורית מודחקת ופיתחנו פיצול זהויות שנמצאות במאבק זו עם זו. מתי ריבונות המדינה מופרת? מי נתין ומי אזרח? ומהם החלקים המרכיבים את הישראליות? על שאלות אלה אנו מתקשים כיום לענות. קיבוע הגבולות, כלומר, סיום המצב הזמני של הכיבוש, הוא תנאי הכרחי להגדרת הזהות הישראלית. מדינת ישראל מתחילה ונגמרת היכן שמתקיימת ריבונותה, ומשטר חוקים אחד חל על כל מי שחי בגבולותיה. כל מי שחי תחת הריבונות הישראלית זכאי למעמד שווה בפני החוק, לזכויות ולחובות המוגדרים במנגנון המדינה.

לא כל הישראלים יהודים ולא כל היהודים ישראלים. לאור זאת, הזהות המדינתית האפשרית היא הזהות הרשמית, אשר תקיף את כולם. לכל אזרח ישראלי ישנו מספר תעודת הזהות שהוא הערובה הרשמית לחלקו היחסי בבעלות על מדינתו. כל ישראלי הוא לבנה המרכיבה את המדינה ואת זהותה. תחת מטריית הזהות האזרחית הרשמית יכולות לפרוח ולשגשג זהויות שונות המרכיבות את פסיפס הישראליות, אשר יצמיח בית משותף עם יסודות מוצקים.

או אז תהא ישראל מדינתם של ישראלים שגאים בחיים המשותפים וחוגגים יחד את הצלחתה ושגשוגה.

דת ומדינה: זו לצד זו

האם ייתכן סיפור ישראלי משותף לבני דתות שונות, כפי שיש סיפור אמריקאי, צרפתי או אנגלי, אשר תחתיו פורחות קהילות דתיות מגוונות? האם רוחה של הישראליות תוכל למלא את החלל הציבורי של הבית המשותף ולאפשר קיום אורחות חיים דתיים באופן פרטי או קהילתי בתוך חדריו? המקרה הישראלי שונה - כל עוד שהיהדות היא דת המשמשת גם כהגדרה של עם, יחסי דת ומדינה נקשרו בקשר סבוך וקשה להתרה. הגיעה העת להכרעות אמיצות, ולכינון יחסים מחודשים בין הדת והמדינה בישראל - עלינו לשחרר את המדינה מהכבלים של הדת ואת הדת מהכבלים של המדינה.

בעת הכרזת העצמאות של מדינת ישראל היהדות לא הייתה בשלה לחיים של ריבונות לאומית. מנהיגי המדינה הצעירה נמנעו מלהכריע על הפרדת הדת מהמדינה והעדיפו לבססה על הסדרים זמניים, כדי לקבל תמיכה מנציגי החרדים. הסטטוס קוו עיגן חוקים הנוגעים לנישואין, גיור, כשרות ושבת כחוקי המדינה, תחת מוסד הרבנות ובשליטתו. המדינה אפשרה מסגרות חינוך נפרדות, שהצמיחו דורות שלמים של אזרחים התופסים את סמכות המדינה כמשנית לסמכויות דתיות. מה שהחל כהסדר זמני הלך ותפח עם השנים למשבר אזרחי המאיים על האפשרות לחיים פוריים יחד. קומות שלמות בתוך הבית המשותף מנוהלות על פי היהדות ההלכתית, מרחב ציבורי מעוצב על פי אמונות והשפעתה של הדת מתפשטת והולכת, למורת רוחם של אזרחים שאינם דתיים או שאינם יהודים. בשעה שהבניין המתנדנד מתמלא בכוחות דתיים חיוניים ומלאי אמונה אשר אינם מכירים בצורך בקיומו, הסיכוי לקריסתו הולך וגדל. על כן, ביטול ההסדרים הזמניים וההכרעה להפריד את הדת מהמדינה הכרחיים לשם העמקת יסודות מבנה המדינה ולשם הבטחת יציבותו בעתיד.

קיומו של מתח חזק בין הדת למדינה, במצב שבו המדינה עדיין בתהליך של

התהוות, הביא לכך שהכוחות הדתיים, הרואים במדינה מכשיר למטרות דתיות ולא מוסד שתכליתו הסדרת החיים המשותפים של האזרחים, מחלישים את יסודות מבנה המדינה הישראלית - הגורמים הפוליטיים החרדים מכרסמים את יסודות מוסד המדינה הישראלית מבפנים, הם משתתפים במשחק אבל כופרים בחוקיו. הם רואים במדינה אמצעי שמאפשר להם לחיות בקהילות אוטונומיות בדלניות ומכשיר לקבלת תקציבים. לצד זאת, הכוחות הפוליטיים של הלאומנים המשיחיים רואים במדינה אמצעי לתכלית של גאולה, ביאת המשיח ומדינת הלכה. אלה וגם אלה אינם מקבלים את הרעיון היסודי שהמדינה היא הסמכות המסדירה את היחסים בין דיירי הבית המשותף, בין אזרחיה המגוונים.

זאת ועוד, השילוב בין לאומנות לדת מסכן גם את הדת היהודית עצמה. ההתמקדות של לאומנים משיחיים בעלייה להר הבית, תוך הצהרה כי הייעוד של המאמין הוא הקמתו של בית מקדש הולכת ומנתקת את היהדות מיסודותיה באלפיים השנים האחרונות - לימוד תורה, עבודה וגמילות חסדים - ומציירת אותה כדת פולחנית של הקרבת קורבנות.

ואמנם, לא כל הדתיים מקבלים את הקו שהוכתב על-ידי ההנהגה הפוליטית. רבים מבקשים להשתלב בחיי היום יום הישראלי, מקבלים את המדינה, רואים חשיבות בהשכלה ובהשתלבות בחברה ותופסים את המדינה כבית. הסדרה קבועה של יחסי הדת עם המדינה יכולה להיות גם הזדמנות לשילובם בחברה, לפריחה ולשגשוג של קהילות דתיות, מבלי שתהיה להם זיקה פוליטית הכרחית.

אזרחים ישראלים רבים מגדירים את עצמם מסורתיים, ואורח חייהם הפרגמטי, המשלב אמונות ופרקטיקות דתיות נבחרות, עשה אותם לבעלי תפקיד משמעותי בבניין המדינה. גישתם המעשית והמתונה יש בה כדי לשמש כמודל, שלפיו המדינה נתפסת כסמכות העליונה, המארגנת את החיים במרחב הציבורי, ואורחות החיים הדתיים נשמרים במרחב הפרטי והקהילתי.

הפרדת הדת מהמדינה נחוצה, אם כן, כדי להבטיח את קיומה של המדינה הישראלית לא כאמצעי, אלא כתכלית החיים האזרחיים המשותפים והסמכות העליונה בכל הנוגע להסדרת היחסים בין הקבוצות השונות שקיימות בה, סמכות הגוברת על כל סמכות דתית או קהילתית אחרת.

הפרדה זו תאפשר גם את כינונה של הזהות הישראלית כזהות מכלילה של כל האזרחים, יהודים ושאינם יהודים כאחד. זהות ישראלית המנותקת מדת תאפשר יצירה של סיפור משותף החיוני לשם יצירת לכידות חברתית ישראלית וכן תתרום לדיאלוג ולהפריה הדדית בין הקבוצות. כאשר ניהול המדינה ישתחרר משיקולים דתיים, תימנע גם כפייה של אמונות ואורחות חיים דתיים במרחב הציבורי ויובטח שוויון בין המינים.

אנו קוראים למדינה הישראלית להיפרד בידידות מן הדת, ולאמץ מודל של ניטרליות דתית. יש לקבוע כי למדינה אין דת, והיא אינה מקדמת או מתערבת בפעילות דתית. המדינה תכיר בכך שהזיקה בין דת ובין אדם פרטי או קהילה צריכה להיות זיקה חופשית. היהדות, כדת קהילתית, תשגשג במסגרת שבה יש חופש לבחור בה או להימנע ממנה. לפיכך, על המדינה להיות ערבה לחופש הדת ולחופש מדת, ותאפשר לקהילות דתיות להתארגן באופן מקומי ולדאוג לחינוך התואם את ערכיהם, מבלי לוותר על העקרונות שמחייבים את קיומה של מדינה מתוקנת. מכלול הזכויות והחובות המוטלות על כל אזרח יחולו גם על אנשים דתיים, למשל לימודי ליבה אחידים במערכת החינוך, גיוס לשירות לאומי או לצבא והצטרפות לעולם התעסוקה. דיני האישות הדתיים יהיו וולנטריים - מי שיחפוץ לקיים נישואין וגירושין באמצעות הקהילות הדתיות יוכל לעשות זאת, אך המדינה לא תכפה זאת על אזרחיה ותאפשר חלופה אזרחית שוויונית. תהליכי גיור הם עניין דתי פנימי ולמדינה אין עניין יד בהם.

אף על פי שלמדינה לא תהא זהות דתית, היא תאפשר ותעודד קהילות דתיות להתארגן למען קבלת שירותי דת מקומיים אשר ימומנו, למי שיחפוץ בכך, מתשלום המיסים המקומיים. לצד ביטול מיסודה של הדת, כלומר ביטול הרבנות הראשית, קהילות על בסיס אזורי יוכלו להקים מועצות דתיות אזוריות האמונות על ניהול שירותי הדת.

למרות הניטרליות הדתית שלה, המדינה תוכל לקבוע בחוקתה גם ערכים בעלי רקע יהודי, תוך שמירה על עקרון השוויון, בראש ובראשונה ערך קידוש החיים; ערך הפולמוס היהודי כבסיס לחברה דמוקרטית; ערך הלימוד וההשכלה; ולצד זאת, קביעת יום השבת כיום שבתון והחלת דיני כשרות במטבחים של מוסדות ציבוריים.

פנימה בליבו מתקיימת אמונתו של המאמין ושם מבחנו. שילובה של המדינה ומוסדותיה בדת זר לאמונה, זר למבחנה. נצחיותה של האמונה אינו תלוי במסגרת מדינתית ויש להשאירה בעולמה, בין אדם לאלוהיו ולא מהולה בין רשויות.

שיטת בחירות אזרית - ייצוג הישראלים כולם

כיצד יעמוד הבית המשותף איתן כנגד פגעי הזמן וההיסטוריה כאשר השדה המפלגתי מניב שסעים, טינה ופילוג בין האזרחים? כיצד נוכל לייצר זהות ישראלית משותפת כאשר פוליטיקאים עסוקים בהפצת שנאה ונמנעים מלטפל בבעיות קיומיות? במשך שנים רבות הציבור הישראלי התעלם מהשפעתה ההרסנית של שיטת הבחירות על הסדר הפוליטי והחברתי, אולם המשבר ההיסטורי הביא אותנו לנקודת רתיחה ביחסים בין הקבוצות. לאחר רצף של

חמש מערכות בחירות שלוו בקיטוב פוליטי ושיתוק מערכות השלטון, ולאחר שבחסות השיטה הנוכחית קבוצות מיעוט העצימו את כוחן הפוליטי באופן שאינו מידתי וגררו את המדינה כולה למחוזות רעיוניים מסוכנים, עולה צורך דחוף לשנות את שיטת הבחירות.

שיטת הבחירות הנוכחית היא פשרה זמנית שנוצרה ב-1949. הבחירות לאספה המכוננת בינואר 1949 נקבעו בשיטה היחסית, בדומה לשיטת הבחירות למוסדות היישוב, אולם הוסכם שהאספה המכוננת הנבחרת היא זו שתקבע את שיטת הבחירות החדשה. פירוקה של האספה המכוננת טרם שסיימה למלא את תפקידיה, קרי: כתיבת חוקה וקביעת מבנה משטרי, הותיר את מדינת ישראל עם שיטת בחירות אשר ברבות השנים הפכה לקבועה.

שיטת הבחירות הנוכחית לא תואמת את רוח הזמן. בשנותיה הראשונות של המדינה החברה הישראלית התאחדה סביב האתוס המשותף של התקומה. כיום, המבנה החברתי מפוצל לשבטים, הנציגים פועלים למען אינטרסים מגזריים והדרך העיקרית להגיע להישגים בבחירות היא פרובוקציות מבדלות. פוליטיקה של זהויות מטפחת שנאה למפלגה היריבה, המייצגת קבוצה אתנית או חברתית מתחרה. שיטת הבחירות הנוכחית מעודדת באופן מובנה את פירוקה של ישראל לשבטים ומלבה מלחמת כול בכול.

שיטת הבחירות יצרה סתירות רבות בין אינטרסים של מגזרים לבין טובת הכלל וטובת המדינה. מערכות הבחירות העצימו את הקיטוב הפוליטי והשנאה, קבוצות יריבות עומדות אלו מול אלו על סף מלחמת אזרחים, רושפות טינה הדדית, מסרבות לתת אמון במוסדות המדינה ובמערכת הפוליטית, עד שכמעט ונמחקה כליל התפיסה המדינתית מהשדה הפוליטי. המאבק המגזרי-פוליטי על כוח ומשאבים מעמיק את השסע הזהותי ופוגע בכינונה של הישראליות כזהות המשותפת של כלל האזרחים.

שומה עלינו לכונן שיטת בחירות חדשה ומבנה פוליטי חדש, כך שיבואו לידי ביטוי הולם אינטרסים כלליים של המדינה לצד אינטרסים מקומיים. יש לחתור לצמצום פערים ולקדם שיח אזרחי פוליטי שחושף את מרחבי ההסכמה והאינטרסים המשותפים.

אנו קוראים לחלק את המדינה לאזורי בחירה, ולנקוט שיטת בחירות שתאפשר לכל אזור לשלוח נציג לבית המחוקקים. נציג זה ישלב את המאבק למען האינטרסים של אזור הבחירה שלו עם האינטרס המדינתי, עם טובת הכלל. בשיטה זו יתקצר המרחק בין הבוחרים לנבחרי הציבור, ותגבר אחריותם של האחרונים כלפי שולחיהם. כתוצאה מכך המשילות תתייצב וישוקם האמון במדינה ובמוסדותיה.

שיטה בחירות המבוססת על חלוקה לאזורי בחירה תוליד שיח פוליטי מתון יותר. סיכויי ההצלחה של מועמד יושפעו מקשר ישיר עם ציבור בוחרים מקומי. מועמדים יידרשו לייצר סדר יום פוליטי המבוסס על פתרון בעיות יום-יומיות של האזרח, ולמעשה יטפחו פוליטיקה אזרחית על פני פוליטיקה של זהויות. כדי להגדיל את סיכוייהם להיבחר, מועמדים לכנסת יידרשו לפנות לכלל הקבוצות המרכיבות את אזור הבחירה שלהם ולפעול למען האינטרסים האזרחיים של כולם.

שיטה המבוססת על חלוקה לאזורי בחירה תגביר את מידת הייצוגיות של הנבחרים. כיום מרבית הפוליטיקאים מתגוררים במרכז, וכמעט ולא נמצאים נציגים בבית המחוקקים המתגוררים בפריפריה הרחוקה. מצב זה יוצר חוסר שיווי משקל בייצוג הפוליטי וגורם לישראלים רבים לחוש שאינם משתתפים במשחק ואינם חלק ממוסדותיה של המדינה. שיטת בחירות אזרחית תאפשר ייצוג גיאוגרפי הולם ורחב, ותעניק משמעות פוליטית לתושבי פריפריה, שיקבלו תחושה חיה של שותפות במפעל המדינה הישראלית.

בחירות אזרחיות ייצרו תרבות פוליטית של "אחריותיות" (accountability). הקרבה לבסיס הבוחרים תאלץ את הנבחרים לקבל את תמיכתם הישירה, והבוחרים יוכלו לבחון את הנציגים מקרוב ובאופן אישי. האחריותיות נעדרת מהפוליטיקה הישראלית, וכך אין סנקציות פוליטיות של ממש כלפי נציג פוליטי שאכזב. הקרבה בין הבוחר לנציגו תביא לחפיפה ראויה בין אחריות לסמכות, ולראשונה יקבלו הנציגים הפוליטיים לא רק כוח וסמכות אלא גם אחריות כלפי גוף בוחרים קונקרטי ומוגדר.

המעבר לשיטת בחירות אזרחית אינו מהלך טכני גרידא, אלא שינוי עמוק במבנה בטרה לפזר את הכוח. בשיטה זו משאבי המדינה יתחלקו באופן פרופורציונלי ויבזרו מהמרכז ותל אביב לשאר חלקי הארץ. שינוי מבני זה יביא לשינוי תפיסתי ולמערכת מושגית חדשה. המושג "טובת הכלל" יחליף את המושג "מגזר", ותחת הדיכוטומיה המששעת "או הם או אנחנו" תיבנה תשתית פוליטית ל"גם וגם". לא עוד אשכנזים מול מזרחים, יהודים מול ערבים, דתיים מול חילוניים, "ישראל הראשונה" מול "ישראל השנייה", אלא תמונת מצרף מרהיבה המורכבת מזהויות אזרחיות מגוונות, היוצרות יחד את זהות ישראלית.

שיטת הבחירות האזרחית היא גשר - מחברה שבטית לחברה אזרחית; ממבנה פוליטי זמני ורעוע למבנה של קבע הניצב על יסודות איתנים; מפוליטיקה של זהויות לפוליטיקה של משאבים; וממגזריות לישראליות. זהו שינוי מבני ומושגי שיאפשר הכרעה בשאלות היסוד, כתיבת חוקה, קיבוע הגבולות, והבטחת קיומה וחוסנה של מדינה מובילה ומשגשגת, בטוחה ובת קיימא.

רובד שלטוני אזורי - למען לכידות חברתית

חלוקת המרחב הגיאוגרפי ליחידות מוניציפליות צפופות יצרה חסמים מבניים ומנטליים, עודדה תחרות וסיכלה שיתופי פעולה. רוחה של הישראליות נהדפת בין הקירות. בצל המשבר הנוכחי, עולות קריאות לפירוקה הגיאוגרפי של ישראל, פיצול ליחידות אוטונומיות נפרדות והבניית פדרציה. ואולם, יש בכוחה של הישראליות לחזק את הזהות המדינתית של כל האזרחים ובמקביל לאפשר לאזורי משנה את הסמכות והאחריות הנחוצים לניהול חייהם.

מבנה השלטון המקומי בישראל הינו שיקוף של המציאות בשנת 1949. ישראל הייתה מדינה צעירה ופעלה לייצב את גבולותיה באמצעות ביסוס ערים קיימות וייסוד מועצות אזוריות ועיירות פיתוח בספר. החלוקה המוניציפלית התבססה על מאפייני האוכלוסייה (מאפיינים אתניים, כלכליים, לאומיים או דתיים) וכתוצאה מכך העמיקה את פוליטיקת הזהויות וחרחרה מלחמה על מקורות הכנסה ותקציבים בין רשויות שכנות. כיום, אחד מהכלים השימושיים ביותר למדידת אי-השוויון הוא המדרג הסוציו-אקונומי של הרשויות המוניציפליות, המשויות לאשכול לפי מצבם הכלכלי של תושביהן. החפיפה בין זהות אתנית, לאומית או דתית לבין המדרג הסוציו-אקונומי של הרשויות המקומיות הפכה שסעים דמוגרפיים לשסעים גיאוגרפיים, עשתה את הגבולות המוניציפליים לחזיתות של יריבות בין קהילות שונות וטרפדה כל סיכוי לתחושת שותפות גורל ביניהן.

גם מגמות חיצוניות הביאו להחרפת המשבר. בשני העשורים האחרונים תהליכי הגלובליזציה אמנם צמצמו את אי-השוויון בין מדינות אך הגדילו באופן משמעותי את אי-השוויון בתוכן. לרוב, בכל מדינה הפכה עיר אחת גדולה לעיר גלובלית, המחוברת למגמות המכריעות של העולם המערבי, תוך שהיא מרכזת את הפעילות הכלכלית, את הקשר עם תנועות ההון, את הסחורות ואת המשאבים האנושיים. בישראל, מאז שנות ה-90 תל-אביב התבססה כעיר גלובלית, והפכה למונופול גיאוגרפי השואב אליו את עיקר ההון האנושי, היצירה והיזמות הכלכלית, כמו גם את עיקר החינויות התרבותית והאזרחית. מנגד, אזורים מרוחקים הידלדלו בהון אנושי ובפעילות כלכלית והידרדרו ביכולת לספק שירותים בסיסיים ואיכות חיים נאותה. בעבר הלא רחוק ניתן היה לדבר על שלושה מוקדים עירוניים מתחרים, תל-אביב, ירושלים וחפיפה, כיום ניכר בבירור שאזור תל אביב רבתי הוא מונופול כלכלי, תרבותי ואזרחי. כך, למעשה, איבדה ישראל את שווי המשקל הגיאוגרפי, ובעקבות זאת עולות קריאות להיפרדות - מדינת תל אביב ומדינת יהודה.

במדינות דמוקרטיות רבות מתקיים שיח ציבורי רחב היקף בנוגע למערכת היחסים בין השלטון המרכזי לשלטון המקומי. הדיון מתמקד ביצירת איזון בין

השלטון המרכזי לזה המקומי. מדינת ישראל, לאחר 75 שנים, נחשבת למדינה ריכוזית במיוחד. כוחה של הממשלה גדול באופן ניכר ביחס לכוחן של הרשויות המקומיות. מתוך 258 רשויות מקומיות רק רבע נמצאות ברמת עצמאות כלכלית מספקת, כמחצית מהרשויות המקומיות הן רשויות קטנות ומוחלשות המתקשות לתפקד מבחינה דמוקרטית ולספק שירותים לתושבים, ולמעשה הן תלויות לחלוטין בממשלה. הקושי בתפקוד הכללי של השלטון המקומי בישראל בא לידי ביטוי בפערים כלכליים-חברתיים בלתי נסבלים ובשחיתות שלטונית ברשויות המקומיות. כתוצאה מכך נפגע אמון הציבור במוסדות השלטון, הממשלה הופכת ריכוזית יותר והדמוקרטיה המקומית נפגעת.

לאור הניסיון שנצבר במדינות רבות בעולם ונוכח הכשל המתמשך של רשויות מקומיות רבות לספק שירותים ברמה נאותה לתושביהן, אנו מציעים לקדם שינוי מבני שעקרו יצירת רובר שלטוני חדש בישראל, רובר שלטוני אזורי.

הרובר השלטוני האזורי יהווה תשתית מבנית המעודדת ומתגמלת שיתופי פעולה בין קהילות. תשתית זו תאפשר לקהילות לחגוג את זהותן הייחודית תוך יצירת מערכת חיים המבוססת על אינטרסים אזוריים משותפים. הרשויות המקומיות תמשכנה להתקיים כרובר שלטוני עצמאי תחת הרובר האזורי. כמה אזורים גיאוגרפיים יתפקדו כמטרופוליטנים (ירושלים, גוש דן, באר שבע וסביבתה הקרובה, חיפה וסביבתה הקרובה) המחולקים לרבעים ושכונות עם נציגויות נבחרות באופן דמוקרטי. הרובר השלטוני האזורי יתעדף ידע מקומי, ישיב את ההון האנושי לטובת האינטרסים האזוריים, יתמקד בצמצום פערים, מובילות ולכידות חברתית. אספקת השירותים לתושבי האזור, לפיכך, תהייה יעילה ותותאם לאופי האזורי. כך אמון הציבור במוסדות השלטון יתחזק.

הממשלה, הכנסת ומערכת המשפט יכירו במעמדו המתחדש של השלטון האזורי ויאפשרו לו לשרת את תושביו באופן המיטבי והמותאם לו. בעקבות זאת יפחתו השפעות ולחצים של פוליטיקה ארצית, שאינה מסונכרנת עם הצרכים החיוניים של האזרחים בחיי שגרה וחירום.

עוצמתה של הדמוקרטיה הישראלית נבחנת אמנם באיזון הכרחי בין שלוש הרשויות (מחוקקת, שופטת, מבצעת), אולם יציבותו של הבית המשותף תנבע מהיסוד הרביעי - השלטון האזורי. למעשה מדובר בחוזה חדש בין המדינה לאזרח הישראלי: המדינה תוותר על חלק מסמכויותיה לטובת שלטון מקומי-אזורי שיפעל לרווחת אזרחיו. סמכויות שיועברו לרובר השלטון המקומי-אזורי בתחומי חינוך, רווחה, תחבורה ציבורית, שמירה על הסביבה, בריאות בקהילה, התמודדות עם משבר האקלים, דיור, השכלה גבוהה ותעסוקה יניעו כלכלה מכלילה. אזורים שונים יוכלו ליהנות מצמיחה כלכלית, באופן שוויוני והוגן יותר,

תוך מימוש הנכסים של האזור.

הרובד השלטוני האזורי יביא לחיזוק אמון הציבור בשלטון, לצמצום פערים כלכליים-חברתיים ולקידום לכידות חברתית, ויהפוך, למעשה, לבסיס חוסנה של הדמוקרטיה הישראלית.

כלכלה ישראלית סולידרית

המדיניות הכלכלית הניאו-ליברלית של העשורים האחרונים הגבירה את אי-השוויון, הפריטה את השירותים החברתיים, פגעה בצדק החלוקתי של משאבי טבע ואדמות, ולמעשה האיצה את ההתפרקות של ישראל לזהויות משניות אתניות, דתיות וגיאוגרפיות. ישראל חווה משבר דיור עמוק, המאופיין בכך שמעטים מחזיקים בדירות רבות בעוד שלמאות אלפי משפחות אין יכולת לרכוש בית. יוקר המחיה הרקיע שחקים והביא אזרחים רבים להרהר לפני רכישת מוצרים בסיסיים. שירותים של חינוך, בריאות ותחבורה הפכו למסורבלים ויקרים, הופרטו, וכעת השירותים האיכותיים נגישים רק לבעלי יכולת כלכלית. בעולם שכזה, כל אדם עומד לעצמו במאבק על משאבים חומריים, והמרחב הציבורי נתפס כזירה של תחרות פראית, המבוססת על עיקרון הברירה הטבעית. בעולם שכזה הסולידריות מתפוגגת במהירות.

על כן, גיבושה של הישראליות מחייב תפיסה כלכלית שיש בה כדי לחזק את תחושה ההוגנות בין האזרחים לבין עצמם. תוך כבוד למגוון החשוב בחברה הישראלית, אנו חותרים לפתרונות כוללים ולא מגזריים. גישה זו מוליכה אותנו לתמוך במדיניות הרווחה בישראל ואף לפעול למען הרחבתה. עלינו להתנגד לצמצומה, שלא מותר די מקום וכך מלבה את המאבק בין קבוצות שונות, המבקשות להישאר תחת חסות המדינה.

לא רק שעלינו לשקם את מדינת הרווחה בישראל, אלא עלינו לבנות עבודה תשתית רעיונית שתוליד מחויבות ציבורית רחבה - כזאת שתתפרש מעבר למודלים כלכליים ותכיל שיקולים של לכידות חברתית. היסוד לתשתית זו צריכה להיות האזרחות הישראלית, כלומר, הדאגה לטובתם של כל אזרחי המדינה, יהודים וערבים, דתיים וחילונים, מזרחים ואשכנזים - וישום של עקרונות הצדק החלוקתי לגבי כולם. מדינת רווחה היא חוזה בין האזרח למדינתו, שלפיו המדינה מתחייבת להיות רשת ביטחון עבור האזרח. האזרח בתמורה מזדהה עם המדינה ורואה בה את הגשמה של חיי החברתיים. מצב שבו אזרחים חיים על בסיס קצבאות מהמדינה תוך שהם מבטאים חוסר רצון להצטרף לעולם התעסוקה ומביעים בוז כלפי המדינה או כלפי הרוב היצרני הממן את קצבאותיו הוא הפרה של החוזה בין האזרח למדינה. רוחה של

הישראליות מבקשת לחולל יחסים כלכליים חדשים, המבוססים של שותפות והשתתפות ביצירת הטובין החברתיים והכלכליים.

הבסיס הנאות למדינת רווחה אינו קצבאות, אלא עיגון החוקתי של זכויות חברתיות כלכליות. אמנם, בשנת 1992 נפל דבר והכנסת כוננה, לאחר שנים רבות של ציפייה, שני חוקי יסוד העוסקים בזכויות האדם, חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, וחוק יסוד: חופש העיסוק. שני חוקי יסוד אלו עיגנו, לראשונה, זכויות יסוד כזכויות חוקתיות. מגילת זכויות ישראלית - חסרה וחלקית מאוד - כוננה לראשונה. הזכות המרכזית שהוכרה היא הזכות המכירה בחשיבותו, בייחודיותו ובערכו של האדם. מהזכות לכבוד האדם גזר בית המשפט העליון זכויות רבות, שלא הוכרו בחוק במפורש: חופש הביטוי והזכות לשוויון, חופש הדת והחופש מדת. ברבות השנים הפכו זכויות אלה לזכויות חוקתיות מרכזיות בפני עצמן. ואולם, מהלך פרשני מרחיק לכת מעין זה לא נעשה ביחס לזכויות החברתיות. בית המשפט הכיר, אמנם, בזכות לחינוך, לבריאות ולקיום מינימלי בכבוד, אך הפרשנות שניתנה לזכויות אלו הייתה מצומצמת יותר, התמקדה במינימום הנדרש לקיום, והן נתפסות, עד היום, כאחיות החורגות של הזכויות האזרחיות והפוליטיות. לא ניתן להצדיק גישה זו.

הזכויות החברתיות והכלכליות, ובראשן הזכות לחינוך, הזכות לבריאות, הזכות לדיור והזכות לתנאי מחיה נאותים הן זכויות יסוד, המהוות עמוד תווך מרכזי של החוזה בין המדינה לאזרחיה. לפיכך, אנו קוראים לעגן בחוקה עתידית את הזכויות החברתיות - הזכות לחינוך, המחייבת את הרחבתו של חוק חינוך חנם מגיל שנה ועד ללימודי אוניברסיטה; הזכות לשירותי בריאות איכותיים, שתובעת הקמת בתי חולים נוספים ואת שיפור איכות שירותי הבריאות בפריפריה; הזכות לדיור נאות, שלאורה יחודש מנגנון הדיור הציבורי, או חלופות שוות ערך, ויורחב היקף הפשרות הקרקעות לבנייה לזכאים ולזוגות צעירים, כדי לאפשר דיור למי שידם אינה משגת קורת גג; הזכות לקיום בכבוד, שתצדיק קצבאות השלמת הכנסה וקצבאות אבטלה נדיבות יותר. יש להביא בחשבון גם את הזכות לתרבות ולאמנות, ובגינה לעגן שידור ציבורי ותמיכה באמנות באופן רחב, לטובת מגוון הקבוצות באוכלוסייה ובכל חלקי הארץ. זכות נוספת היא הזכות לתחבורה ציבורית, המצריכה סבסוד ממשלתי לתחבורה הציבורית אשר מונעת גודש ומקטינה זיהום. מדינת רווחה צריכה לאפשר נידות חברתית, הנדרשת לקיומה של חברה חיונית והוגנת, זאת באמצעות פיתוח היכולות של כל אזרח ואזרחית להשתמש בכישוריהם, לטובת הגשמה עצמית ולמען הטוב הכללי. כדי לממש זכויות אלו המדינה צריכה להגדיל את החלק היחסי של ההוצאה הציבורית מהתוצר.

מכיוון שאנו תופסים את הלכידות החברתית כנכס האסטרטגי הגדול של ישראל, אנו רואים את הגדלת ההוצאה הציבורית כהשקעה בביטחון הלאומי, ועל כן יש לממנה על-ידי העלאת המיסים הישירים, שהם מס הכנסה, ביטוח לאומי ומס חברות. אנו מבקשים להימנע משתי דרכים קלות אך מזיקות למימון ההוצאה הציבורית - האחת היא מימון גרעוני. מימון כזה מגדיל את החוב הציבורי ובטווח הארוך יביא לצמצום מדיניות הרווחה, כפי שקרה פעמים רבות בהיסטוריה. גם מימון על ידי מיסים עקיפים, בעיקר מע"מ, שגבייתו נוחה מאוד, אינו רצוי, שכן המיסים העקיפים הם גררסיביים ולכן העלאתם מגדילה אי-שוויון.

לכידות חברתית וגיבוש הישראליות קשורה בקשר הדוק גם לסולידריות ולביטחון של עובדים, שיושגו באמצעות פעילות נרחבת של איגודים מקצועיים. אלה יהיו אמונים על תנאי העבודה, על קביעת שכר גבוה יחסית לעובדים, אך גם על רמתם המקצועית של העובדים. מאחר ומשק דינמי מאופיין על ידי כניסה ויציאה מתמדת של חברות ושל עובדים, על האיגודים בשיתוף עם המעסיקים למצוא אופנים שבהם ניתן יהיה לנייד עובדים ולמצוא להם חלופות. על כן, שיקום מדיניות הרווחה מצריך הקלה בתהליכי התאגדות מקצועית במקומות העבודה ויצירת מודל חדש של שיתוף פעולה בין העובדים למעסיקים.

הגלובליזציה מקדמת ניידות של סחורות ושירותים ואף ניידות של בני אדם בין ארצות, כלומר הגירה. ההגירה הבלתי-חוקית הפכה לגורם המערער את הלכידות החברתית של מדינות שונות, לרבות ישראל. השכבות החלשות בחברה נפגעות מכניסת המהגרים יותר מהשכבות החזקות בשל התחרות בשוק העבודה ומכיוון שהמהגרים הזרים מתרכזים בשכונות החלשות של הערים. על כן, נדרש איזון במדיניות ההגירה בין רדיפת מהגרים, שעלולה לגלוש ללאומנות מצד אחד, לבין פתיחות יתר להגירה מצד שני. נדרשת מדיניות של התמודדות עם הגירה בלתי חוקית, באמצעות פיזור הפליטים מבחינה גיאוגרפית.

ישראל כמדינה הוגנת ומיטיבה

רבים מאיתנו חשים אי נחת. לפעמים נדמה שיש קלקול ביחסינו עם שכנים, עם נהגים אחרים על הכביש, עם זרים שאנו חולקים איתם חלל משותף, עם אנשים שנותנים לנו שירות - נדמה שבקלות רבה היחסים שלנו עם שותפינו האזרחים מסתכסכים, ומתחת לפני השטח מבעבעים חשש, חשדנות ועוינות. חוסר אמון מעין זה, נפוץ, נפיץ וקבוע, הינו מחלה של חברה. מחלה זו חודרת לנימים של חיי היומיום, והיא זו שמצמיחה את התחושה הרווחת שלא מכבדים אותנו, לא רואים אותנו, לא מפרגנים למי שאנחנו, שהמדינה "קשה". תחושות אלה נראות אולי כדחופות פחות לעומת נושאים פוליטיים "גדולים", אך הן

משקפות בצורה ישירה את האופן שבו מוסדות החברה מיטיבים, או לא מיטיבים, עימנו, האזרחים. תחושות של חשדנות, עוינות וחוסר אמון מאיימות על התשתית של הקיום המשותף. המוסדות הפוליטיים שאנו חיים בצילם אחראים במידה רבה על הקשר שאנו מקיימים עם הזולת, ולא יתאפשר ריפוי של מחלה זו ללא שינויים משמעותיים במבנה המדינה.

הסיפור של רות המואבייה מכיל לקחים פוליטיים רבי עוצמה לישראל של 2023. כזכור, רות אינה יהודייה, היא משתייכת לאנשי מואב שלא היו נדיבים כלפי העבריים. אבל רות מצטיינת במידת החסד שלה. היא אוהבת את חמותה, נעמי, וקושרת את גורלה אליה: "עמך עמי" היא אומרת, ולא פחות מפליא, נעמי, חמותה, מקבלת אותה ללא היסוס, למשפחתה ולעמה; נעמי רואה את רות כשווה לה; היא רואה בה בת-לוויה ראויה. בעז שם לב לרות הודות לטוב ליבה יוצא הדופן, ומתחתן איתה, למרות היותה ענייה וזרה. אם נפנים את הלקח המוסרי שטמון בסיפורה של רות, ניווכח במה שחסר במדינת ישראל כיום. באמצעות הסיפור, היהדות למעשה מעלה על נס את המשותף בין בני אדם, ולא את השונה, ורואה את כל בני האדם כשווים. כדי להצטרף לעם רות לא נדרשת לשנים של גיור. ההזדהות שלה עם העם היהודי והקבלה שלה על ידי אישה אחת מספיקות כדי להפוך אותה לשייכת לעם בצורה שווה ומלאה. נעמי ובעז אינם רואים בה "גויה" או אויבת, הם לא מנצלים את הפגיעות שלה. טוב הלב שלה הוא המטבע שעובר מדמות לדמות, מקשר לקשר, ומרחיב את מעגלי הקבוצה.

ספק גדול אם סיפורה של רות יכל להתרחש בישראל של 2023. אזרחים הפועלים מתוך זיהוי שבטי ממהרים לסווג אחרים כאויבים, זרים או גויים. הם שכחו את צלם האנוש בבני אדם העומדים מולם. הם מעדיפים את הנאמנות לקבוצת הייחוס על פני מידת החסד. נדמה שרבים אינם רואים בחסד סגולה עליונה, ומבטאים זאת באמצעות האתוס של "לא לצאת פראייר". ולכן, אולי, לא סומכים על המוסדות שאמורים להגן עליהם, לא על מערכת החינוך, לא על בתי משפט, לא על רשות המיסים. מדוע? כי מוסדות מדינה שלא מיטיבים עם הגר גם לא מיטיבים עם האזרחים עצמם.

הישראליות שואפת להבנות חברה הגונה, כזו שמעודדת את אזרחיה לתת אמון באחר. שתי מערכות מזינות את הערכים של ישראל כחברה הגונה: האחת היא שלטון החוק והאחרת היא ערך ההומניזם, שטמון גם בדת וגם בחילוניות. כולנו רוצים לחיות במדינה שבה החוק זהה לכל האזרחים - שבה עשירים ועניים, מזרחים ואשכנזים, ערבים ויהודים, דתיים וחילוניים, מנהיגים ואזרחים רגילים, כולם יהיו כפופים לאותם עקרונות של הוגנות וצדק. אם העיקרון הזה

לא יכובד, במוקדם או במאוחר האזרחים יבוזו לשלטון, יפחדו ממנו או שניהם גם יחד. במוקדם או במאוחר הם ירגישו שהשלטון הזה מדכא אותם או מפלה נגדם. במוקדם או במאוחר הם יחליטו לקחת את החוק לידיים ולהשתמש ולקדם את האינטרסים האישיים שלהם, גם אם זה מתנגש עם האינטרס הציבורי. ייתכן שההתקפה על שלטון החוק בישראל נובעת דווקא מאי יישומו באופן שווה: ערבים ומזרחים מהווים את רוב האסירים בבתי הכלא, וזאת מכיוון שהודרו ונדחקו לשוליים.

עלינו לקדש את שלטון החוק, שכאשר הוא פועל כראוי הוא מתפקד כדבק בלתי נראה בחיינו; לא תמיד נזהה התרומה שלו לרווחתנו, אבל הוא גורם לנו לסמוך על מנהיגים ומוסדות, להאמין שאינם מושחתים, הוא גורם לנו לתרום ברצון לחברה שאנו מכבדים, הוא גורם לנו לרצות לעזור לאחרים הזקוקים לכך. רק כאשר שלטון החוק נעלם, אנו מבינים עד כמה הוא חיוני לחיינו. חברה ללא שלטון חוק היא חברה של ציניקנים, אזרחים חסר אמון בסיסי בסביבתם. החיים המשותפים הופכים למלחמה של כולם נגד כולם, של קבוצה אחת נגד קבוצה אחרת. דמוקרטיה שמכבדת באופן מקיף, שווה ועיוור את שלטון החוק, יוצרת גרעין מוסרי רב עוצמה, גרעין שיוצר לגיטימיות, לכידות, סדר ואמון. ולכן, מדינת ישראל זקוקה לחוקה.

חוקה המגדירה את סמכויות הרשויות השונות ואת מערכת היחסים ביניהן, ומגנה על זכויותיהם של האזרחיות והאזרחים, הכרחית להבטחת שלטון החוק במדינה דמוקרטית. החוקה תעגן את עקרונות היסוד של החוזה החברתי, את כללי המשחק הדמוקרטיים ואת ההגנה על זכויות האדם. ניסוח בהיר של עקרונות, כללים והגנות אלו הכרחי למיתון כוחו של רוב פוליטי מזדמן, והוא חשוב בעתות משבר, כאשר הפיתוי לסטות מעקרונות היסוד גדל. חוקה היא התשתית של שלטון החוק והמצפן שלו.

לא די בשלטון החוק לבדו כדי ליצור הוגנות בחברה, אף על פי שהוא הבסיס לכך. חסד, אם נשוב לסיפורה של רות, מוליד חסד, ומגביר את כוחם של האזרחים.

על ההומניזם הישראלי היוצא מתובנה יסודית זו לחזק את האחיזה בליבה אנושית כוללת. מוסדות המדינה אינם יכולים לשלול את הכבוד הבסיסי של האדם, ועליהם להגן עליו תמיד; בני האדם שווים ביסודם, אף אדם אינו נעלה על פני אחר, אף קבוצה אינה עדיפה על אחרת. יתר על כן, בני אנוש מסוגלים לפתור קונפליקטים באמצעות פשרות והיגיון. כבוד האדם כולל בתוכו כבוד לתבונה, לחופש המחשבה ולחופש הביטוי. אתיקה וקבלת האחר היא יסוד לחברה חזקה, טובה ומשגשגת. היהדות מציעה מערכת רבת עוצמה של ערכים הומניסטיים, והדרך להציל את היהדות מקיצוניות היא לדבוק בהומניות.

אם כן, הישראליות נושאת בחובה מערך של ערכים ורגשות הראויים להיות תשתית לחברה הגונה - חסד כלפי זרים, כבוד לשלטון חוק אחד ושוויוני ואנושיות חסרת פשרות.

לא בדד תשכון מדינת ישראל. ישראל חברה בקהילה הבינלאומית של המדינות, והיא מחויבת לשמירה על כללי המשפט הבינלאומי. בפרט, ישראל מחויבת לשמירה על זכויות האדם אשר הוכרו באמנות בינלאומיות ולשיתוף פעולה אזורי ובינלאומי במשימה המשותפת לאנושות כולה - הבטחת חיים ברי-קיימא על פני כדור הארץ.

האמנה ישראלית היא קריאת כיוון לישראל סוערת, מאוימת מגליה שלה, שבכוחם למוטט את הבית המשותף על הישגיו הכבירים. חוף המבטחים של חייה הראויים קשור בהחלטתה להיות מדינה בעלת יסודות מוצקים עם הסכם חוקתי לדורות.

נספח:

העתידי החוקתי של ישראל - מסגרת עקרונית

האמנה הישראלית מציעה את עקרונות היסוד לסדר חברתי חדש בישראל. את עקרונות היסוד הללו יש לעגן בחוקה. חוקה היא המסמך המשפטי המכונן של המדינה, וכל שאר חוקי המדינה כפופים לה. לחוקה גם תפקיד ערכי חינוכי: היא מצהירה על כללי היסוד במפורש ולכן מעגנת הסכמות על כללי המשחק המדינתיים. החוקה מוציאה את הסכמות היסוד מחוץ לכללי המשחק הפוליטי הרגיל, כך שאינן תלויות ברוב פוליטי כזה או אחר. בכך, החוקה מגדירה את המרחב הפוליטי ומייצרת מרחבי דיון ופעולה.

המשבר הנוכחי בחברה הישראלית חשף את עומק הבעיות המשטריות והחברתיות הקיימות בישראל. ניצחון של תומכי המהפכה המשפטית או של אלה המסרבים לשנות את המבנה המשטרי יוביל למשברים חריפים ויגביר את תהליך הקריסה של מוסד המדינה. יתרה מכך, המחאות, שהתחילו נגד שינויים חוקתיים מסוימים, היתרגמו עד מהרה לקריאה לכינון חוקה שלמה. הדרישה לחוקה מגלמת כמיהה לכל מה שהסדרים הזמניים חסרים: ודאות,

יציבות, הגנות על זכויות הפרט, ומעל לכול: עיגון הסכמות עקרוניות בין חלקי החברה השונים. אולם, ריצה לעבר כתיבת חוקה ללא תנאים מקדימים סופה להוביל למשבר משטרי נוסף.

כינון חוקה בת קיימא מותנית ברפורמה במבנה ובזהות של המדינה, ביחסי דת מדינה ובמבנים השלטוניים השונים, הנפרשים לאורך האמנה הישראלית. יתרה מכך, כדי שהחוקה תצליח לגלם את האמנה הישראלית, צריכים להתקיים תנאים מקדימים נוספים, הכוללים הגדרה של הקהילה הפוליטית שניתן לזהותה ושעליה חלה החוקה, הסכמה על כללי כינון החוקה ועל התהליך של כתיבת החוקה, והסכמות על עקרונות היסוד שבבסיסה.

תנאים מקדימים לקראת חוקה והליך כינונה:

1. שאלת החוקה ושאלת הסכסוך הישראלי-פלסטיני כרוכות זו בזו. תנאי לכינון חוקה הוא קיבוע גבולות המדינה. השאלה הראשונה שיש לענות עליה, עוד לפני שאלת תוכנה של החוקה, היא השאלה על מי חלה החוקה. ככלל, עקרון היסוד צריך להיות תחולה טריטוריאלית - החוקה תחול בשטח המדינה. במצב הקיים, על פי המסגרת הנורמטיבית החלה כיום בשטחים, או שהחוקה לא תחול בהתנחלויות ועל המתנחלים, או שהיא תחול על ההתנחלויות באמצעות צו של המפקד הצבאי, או באופן אישי על המתנחלים עצמם, תחולה פרסונלית. נדגיש כי בכל אחד מהמקרים הללו, חוקה שתחול בשטח הנתון לשליטת ישראל אולם רק חלק מתושבי השטח ייהנו מהגנותיה תהיה חוקת אפרטהייד.

2. חוקה, במהותה, מוציאה נושאים מסוימים מחוץ לכללי ההכרעה הפוליטיים הרגילים. כללי קבלת החוקה - הפוליטיקה החוקתית - צריכים להיות מובחנים ונפרדים מכללי הפוליטיקה הרגילה. בעקבות החלטת הררי (1950), הכנסת מתפקדת בישראל הן כרשות מכוננת והן כרשות מחוקקת. הפוליטיקה החוקתית והפוליטיקה הרגילה כרוכות זו בזו בישראל באופן שאין שני לו במדינות אחרות. לאור זאת, קיימת חשיבות עליונה להפרדת הפוליטיקה החוקתית מהפוליטיקה הרגילה, כדי לוודא שהליך כינון החוקה אינו משמש בפועל להשגת מטרות פוליטיות צרות. על כן שאלת המנגנון החוקתי והליך קבלת חוקה היא קריטית, והסכמה על הליך כינון החוקה היא מקדמית לדיון לגבי תכניה. אפשרות טובה אחת היא, למשל, הקמת אסיפה מכוננת המבוססת על ייצוג אזורי אשר תכתוב חוקה, ואשרור החוקה שתקבל בה במשאל עם.

תוכן החוקה - עקרונות יסוד:

מטרת החוקה לעגן את הסכמות היסוד של האמנה הישראלית, בשלושה תחומים מרכזיים: זהות המדינה, משטר המדינה ומוסדותיה והגנה על זכויות האדם. בשלושת התחומים הללו, מוציאה החוקה את כללי היסוד מחוץ לכללי ההכרעה הפוליטיים הרגילים. לחוקה תפקיד משפטי: בהיותה העליונה בפירמידת הנורמות במדינה, חוק לא יוכל לסתור את החוקה, וחוק שיסתור את החוקה בטל. לחוקה גם תפקיד הצהרתי-חינוכי: עיגון בכתב של עקרונות היסוד מאפשר לחזור אליהם, ללמוד אותם וללמדם.

החוקה תסדיר את העקרונות המוזכרים באמנה הישראלית:

1. בתחום הזהות, תעגן החוקה את זהותה הישראלית של המדינה כמדינה של האזרחים הישראלים, תוך התייחסות לנסיבות ההיסטוריות של הקמת המדינה, לחוק השבות ולחוקי הגירה.

(א) החוקה תכיר במקומה המרכזי של היהדות בתוך הישראליות, הנובעת הן מנסיבות הקמת המדינה, הן מתפקידה ההיסטורי כמקלט ליהודים, והן מהיות רוב האזרחים במדינה יהודים.

(ב) החוקה תכיר בכך שהישראליות אינה יהודית באופן בלעדי, שההיסטוריה, התרבות, השפה הערבית ודתות המיעוט הערבי בישראל מהוות גם הן חלק ממרכיבי הישראליות.

(ג) החוקה תכיר בהתפתחות הישראליות על ציר הזמן, בכך שהזהות הישראלית התהוותה ב-75 השנים האחרונות, בכך שהיא דינמית וממשיכה להתפתח. סמלי המדינה משקפים את ההיסטוריה שלה ולכן יש לשמרם, אם כי ניתן לעבותם ולהוסיף להם.

(ד) החוקה תעגן את חוק השבות המשקף את תפקידה ההיסטורי של מדינת ישראל כבית לפליטים יהודים.

(ה) החוקה תעגן את זכות ההגירה לארץ של קרובי משפחה מדרגה ראשונה של אזרחי המדינה, שאינם יהודים ושנתונים במצב של פליטות.

2. בתחום המשטר, תעגן החוקה את היותה של ישראל דמוקרטיה חוקתית, את שיטת הבחירות האזורית, את החלוקה לרובד שלטוני אזורי, את חלוקת הסמכויות בין השלטון המרכזי לשלטון האזורי, את עצמאותה של מערכת המשפט ואת הביקורת השיפוטית על מוסדות השלטון.

(א) החוקה תעגן את שיטת הבחירות האזורית-ייצוגית.

(ב) החוקה תעגן את חלוקת הסמכויות בין השלטון המרכזי לרובד השלטון האזורי, כחלק מעקרון הייצוגיות והדמוקרטיזציה של מוסדות השלטון.

(ג) החוקה תעגן את זכות ההשתתפות השווה של אזרחי ישראל, מכלל המגזרים והקבוצות, בעמדות הכוח והסמכות של מוסדות המדינה.

(ד) החוקה תעגן את עצמאות מערכת המשפט, כולל את תפקידם של הגורמים המקצועיים במינוי שופטים.

(ה) החוקה תעגן את הביקורת השיפוטית על חקיקה ועל רשויות המנהל.

3. בתחום הזכויות, תעגן החוקה את ההגנה על זכויות האדם: הזכויות האזרחיות והמדיניות, הזכויות הכלכליות, החברתיות והתרבותיות, ואת מחויבותה של ישראל לקיום חוקי זכויות האדם הבינלאומיים.

(א) החוקה תכלול מגילת זכויות מפורטת. מגילה זו תכלול, כזכויות שוות מעמד, הן את הזכויות האזרחיות והפוליטיות והן את הזכויות החברתיות, הכלכליות והתרבותיות.

(ב) כבסיס למגילת הזכויות, תקבע החוקה כי מגילת הזכויות תחול בכל שטח הנתון לשליטה ישראלית.

(ג) הפרדת הדת מהמדינה היא תנאי להבטחת חופש הדת, החופש מדת והשוויון המגדרי.

(ד) החוקה תעגן את הזכויות הכלכליות, החברתיות והתרבותיות מתוך הכרה בתיקון ההיסטורי הדרוש לגבי זכויות אלו, ומתוך התפיסה שיש לפרש את הזכויות הללו באופן שיבטיח לפרט רמת קיום אשר מאפשרת לו ליטול חלק משמעותי בחיים החברתיים ובקהילה הפוליטית.

